

John Stuart MILL - Comentari de text

«La felicitat que constitueix el criteri utilitarista del que és correcte en una conducta no és la pròpia felicitat de l'agent, sinó la de tots els afectats. Entre la felicitat de l'agent i la dels altres, l'utilitarista obliga a aquell a ser tan estrictament imparcial com un espectador desinteressat i benèvol.»

John Stuart MILL (1806-1873), *L'utilitarisme*

PAU. Batxillerat experimental. 1995-1996

1.- Expliqueu breument —al voltant de 40-80 paraules— les idees principals del text i com hi apareixen relacionades. [2 punts]

Mill defineix en aquest fragment què cal entendre per felicitat des d'una concepció utilitarista. No es tracta, segons ell, de fixar-se en la felicitat que l'acte realitzat proporciona a qui realitza l'acció, sinó que cal prendre en consideració la felicitat agregada, és a dir, la que aconsegueixen sumativament tots aquells a qui aquesta acció afectarà. Per tal que aquesta noció de felicitat es pugui fer efectiva, Mill afirma que qui realitza l'acció ha de ser capaç de distanciar-se imparcialment de la seva pròpia acció com si tan sols en fos un espectador extern.

2. Què vol dir, en el text, «ser tan estrictament imparcial com un espectador desinteressat i benèvol»? (Tingueu en compte els aspectes del pensament de Mill que siguin pertinents, encara que no apareguin explícitament en aquest text.) [3 punts]

Amb aquesta expressió, Mill apunta a l'actitud imparcial que s'espera de qui actiu mogut pel principi valoratiu utilitarista del "màxim benestar (felicitat) per al màxim nombre". Un espectador desinteressat i benèvol, és a dir, just, haurà de valorar equitativament els interessos de tots. Però assolir la imparcialitat, actuar com un àrbitre imparcial i no inclinar-se per les pròpies preferències a l'hora de buscar la felicitat de tots és una de les dificultats més severes que planteja el criteri de felicitat utilitarista. Efectivament, l'utilitarisme pretén fer passar la conveniència i la felicitat col·lectives per davant de l'interès i la felicitat individuals, però ho fa a partir de la consideració de la igual consideració de drets de tots els interessats en una acció, perquè un utilitarista és un demòcrata i, en conseqüència, es guia pel principi distributiu segons el qual "cadascú val per un i només per un" de manera que els interessos i les demandes de tots han de ser avaluats exactament a partir del mateix criteri d'utilitat comuna.

El compromís social de l'utilitarisme queda reflectit en la coneguda fórmula "el màxim benestar (felicitat) per al màxim nombre". El problema d'un plantejament com aquest, és clar, rau en el fet que qui realitza l'acció ha d'estar d'acord a fer passar interessos aliens per sobre dels seus interessos individuals. I no tan sols això, sinó que ha de ser "*tan estrictament imparcial com un espectador desinteressat i benèvol*". Quan els humans actuem, però, no ens comportem com autòmats de càlcul moral, que puguem avaluar de manera desapassionada i distant les conseqüències dels nostres actes. Tots sabem que, en la immensa majoria dels casos, allò que fem afecta en major o menor mesura els qui ens envolten, però el simple fet de saber-ho no sempre esdevé un motiu prou fort que aconsegueixi modificar el curs de la nostra acció fins al punt de restar-nos beneficis personals a nosaltres mateixos. Vet aquí la dificultat pràctica més important de l'utilitarisme.

Els darwinistes socials han assenyalat amb insistència que per una pura raó de supervivència tendim a buscar beneficis i preferències per als qui ens són més propers (individualisme de nucli dur). Actuant en profit propi o prioritzant les interessos del

nostre nucli immediat (família, amics...) creiem maximitzar les nostres possibilitats de supervivència personals. Però qui actués així encara no estaria fent ètica, sinó que restaria al pur nivell de la necessitat. L'acció moral demana captar-nos d'una manera que no pot ser ja purament biològica. El càlcul de la felicitat exigeix un punt de vista objectivista i, per tant, supera el relativisme de les pures emocions subjectives.

La dificultat per tal de ser imparcials i objectius com àrbitres neutrals de les accions humanes es veu incrementada pel fet que Mill pretén que el seu criteri utilitarista tingui vigència més enllà dels actes concrets i puntuals. És a dir, contra un "*utilitarisme dels actes*" (que aconsellaria avaluar pèrdues i guanys de felicitat o de benestar en cada acte concret i que fou defensat en especial per Jeremy Bentham), Mill proposa un "*utilitarisme de les regles*", que ens permeti anar més enllà i no tan sols avaluar la utilitat dels actes concrets sinó que estableixi també normes morals que es puguin traduir en actes útils, és a dir, que proporcionin felicitat a la majoria.

La imparcialitat –una igual presa en consideració dels drets i/o dels arguments de tots els interessats en una acció– és una regla igualitària i permet que la teoria utilitarista ofereixi una doble alternativa respecte a altres teories ètiques rivals.

1.- Per una banda la demanda utilitarista d'imparcialitat en la consideració dels diversos interessos en litigi s'enfronta a les teories emotivistes de caire empirista i humeà. Per a l'emotivisme tots i cadascun dels diversos sentiments (o "passions" en el sentit anglès del mot) valen exactament igual i no poden ser comparats entre si. L'utilitarista, en canvi, creu que es pot avaluar imparcialment el valor social de les diverses emocions preguntant-nos si donen més felicitat a un més gran nombre d'individus. Les emocions poden ser contradictòries; el criteri utilitarista, en canvi, troba una moneda de canvi que permet avaluar les emocions objectivament atenent a si donen (o no) més felicitat, o benestar, a més gent.

2.- La imparcialitat també ofereix un argument contra algunes filosofies deontologistes (especialment d'arrel kantiana o socialista/marxista) que privilegien criteris intervencionistes de justícia reparadora. En una ètica socialista o kantiana seria just "donar més a qui ho necessita més" simplement perquè la situació de "necessitat" crea un dret subjectiu. La teoria utilitarista, en canvi, creu adient ajudar davant una necessitat en funció de maximitzar el benestar (felicitat) global. Així, per exemple, un utilitarista acceptaria que els impostos redistribueixin la riquesa però no només en benefici dels més desafavorits (que reben uns diners o uns serveis) sinó en benefici de la societat en general i també, doncs, en favor dels qui a canvi de pagar impostos reben també altres serveis, garanties dels seus drets legítims, pau social, etc. Per a un utilitarista és la utilitat social i no la llei (formal) el criteri últim de la justícia. En definitiva, "l'espectador desinteressat i benèvol" de l'utilitarisme és el promotor de condicions de més benestar per a més gent.

3. Compareu el concepte de felicitat de Mill amb el concepte de felicitat d'algun altre filòsof. [3 punts]

Una de les teories ètiques amb què l'utilitarisme és més fàcil de relacionar és l'ètica hedonista d'Epicur (341-270 aC). Com el filòsof grec, Stuart Mill també considera que en la recerca i la satisfacció del plaer hi ha la font de la felicitat. Des d'un punt de vista força general, doncs, podríem dir que l'utilitarisme de Mill és també una teoria hedonista, ja que es fonamenta, com l'ètica d'Epicur, en la noció de plaer (*hedoné*, en grec). Assolir el plaer és conseqüència d'una vida ordenada, portada amb un càlcul acurat de les conseqüències de les nostres accions per tal de maximitzar la felicitat i disminuir el dolor.

Ara bé, textos com el que estem comentant ens fan veure que hi ha una diferència molt important entre l'hedonisme epicuri i el millianisme. I és que, segons el filòsof grec, l'obtenció de la felicitat i l'exercici del plaer és una qüestió estrictament individual. Epicur viu en el període hel·lenístic, quan la *polis* està desintegrant-se i propugna un autodomini de les passions que anomena "*ataràxia*". Alhora Epicur desaconsellava, de fet, pràctiques

orientades al benefici social, com l'activitat política, perquè la considerava una font de dolor i tan sols considera beneficiós, per a l'obtenció de la felicitat, el cultiu de l'amistat entre els savis, això si en pla d'igualtat.

Després de llegir el text de Mill que encapçala aquest comentari, queda clar que la perspectiva utilitarista és ben diferent. Segons el filòsof anglès, ni tan sols l'obtenció de la màxima felicitat individual no seria de debò felicitat si es donés en un context d'infelicitat col·lectiva. Un home no pot ser mai feliç tot sol perquè si cadascú val per un i només per un, com exigeix la metodologia utilitarista, la felicitat d'un no seria valuosa intrínsecament en un mar de dissorts. Mill té una frase molt coneguda a tal efecte: "*Més val ser un Sòcrates insatisfet que un porc satisfet*". Un home feliç en un context infeliç seria equivalent a un porc satisfet; en canvi un ciutadà inquiet, preocupat per la millora de la societat, podria ser infeliç com Sòcrates (que com se sap fou condemnat a mort) però la seva utilitat intrínseca –la quantitat de felicitat que produeix a la comunitat quan obliga a reflexionar, quan innova i quan presenta noves propostes, etc.– seria infinitament superior a la del porc satisfet.

La felicitat utilitarista és clarament un sentiment social, que cerca de fer encaixar la felicitat individual en un marc de màxima felicitat plural i que no permet en cap cas que la primera passi per sobre de la segona. La felicitat de l'utilitarista no és de cap manera la de l'home solitari, sinó la del qui assoleix el major benestar per al més gran nombre.

També es pot contraposar la felicitat utilitarista a la que ens proposa, per exemple, Nietzsche: el superhome nietzschia –com ens diu en el seu poema "*Només boig, només poeta*" i en tants textos de *Zaratustra* només se sent feliç quan s'aparta de la massa. La felicitat del Superhome passa pel camí del solitari i està feta de menyspreu a la gent comú que ell considera "nihilista" i mancada de judici, mentre que l'utilitarista se sent feliç quan ajuda a millorar la societat, fent o proposant reformes socialment útils. La felicitat del superhome seria consisteix a apartar-se de les masses, o com diu en el poema esmentat, és una "*felicitat de boig i de poeta*", "*felicitat d'àliga i de lleopard*". En canvi la felicitat de l'utilitarista és estrictament solidària, basada en la benevolència i en el propòsit d'augmentar el benestar del més gran nombre.

4. Esteu d'acord amb la tesi de Mill segons la qual és més important la felicitat de molts que la d'un sol? Raoneu la resposta. [2 punts]

Una vegada més la tesi de Mill ens planteja un problema d'ordre pràctic. I és que, afirmar que no es pot ser feliç en un ambient d'infelicitat col·lectiva i que, en conseqüència, cal fer prevaler la felicitat col·lectiva per sobre de la individual és força senzill de sostenir sobre el paper. Molts filòsofs (Marx per exemple i força pensadors cristians per exemple) hi estarien d'acord. Però generalment posicions d'aquesta mena es justifiquen a partir d'arguments que els utilitaristes considerarien, com va dir Bentham "un absurd amb xancles". La felicitat per a Mill (o per al seu mestre Bentham) no és cap "dret natural", donat que el dret natural per a un utilitarista és una ficció. Només hi ha drets on hi ha societat, no en la natura.

Als utilitaristes no els agrada l'abús de conceptes massa genèrics i mal definits. El problema és que posant en joc nocions tan abstractes com "felicitat" podem acabar per despistar-nos severament i paralitzar-nos a l'hora d'emetre un judici. A l'hora de parlar de la felicitat caldria tenir present que està construïda de molts elements (qualitat, intensitat, durada...) cadascun dels quals mereix una avaluació/càlcul propi.

Cal dir que, sens cap mena de dubte, parlar de la felicitat i del dolor dels "*altres*" en la primera meitat del segle XIX a Anglaterra era força més senzill que no pas ho és per a nosaltres ara en les nostres societats de la informació. Perquè, senzillament, hi havia un gran nombre de persones (proletariat industrial, immigrants enviats a colònies llunyanes, etc.) el dolor dels quals era fàcilment constatable. En canvi en les nostres condicions de societat postindustrial el dolor ja no prové tant de la fretura que deriva de les necessitats immediates (bàsicament cobertes per l'Estat i finançades pels nostres impostos), sinó per problemes emocionals, psicosis consumistes, manipulacions dels

sentiments induïdes per una publicitat abassegadora, etc. En qui hem de pensar, però, avui, quan Mill ens demana que no ens fixem en "*la pròpia felicitat de l'agent, sinó [en] la de tots els afectats*"? Aquesta qüestió va més enllà del nostre món desenvolupat i informacional. ¿Qui són els afectats de les meves accions en una societat cada dia més globalitzada, és a dir, on les igualtats i, sobretot, les desigualtats, cada dia se'm fan més evidents a escala planetària?

Per respondre la qüestió plantejada convé recordar que la felicitat per a un utilitarista està lligada al benestar físic i psíquic del més gran nombre possible dels humans, imparcialment considerats. Per això mateix cal tenir present les conseqüències socials agregades de les meves accions. Cap home del nostre temps no viu aïllat o no és un superhome nietzschia: la utilitat, doncs, ha de ser considerada en relació al conjunt de les accions i de les necessitats del conjunt dels humans.

Cada cop més avui, els meus "*altres*" ja no són tan sols la meua família, el cercle compost per les meves amistats, els veïns de la meua escala (que ni tan sols conec) o els conciutadans del poble o ciutat on visc. Els meus altres són, cada dia més, els nens del Brasil o de l'Índia que han cosit les pilotes de futbol amb les quals jugo; els milers de dones de pobles africans que cada dia han de recórrer desenes de quilòmetres per omplir una galleda d'aigua mentre jo llenço diàriament aquesta mateixa quantitat només per esperar que l'aigua de la dutxa surti calenta; tots els qui moren a l'altre costat d'un planeta rescalfat per culpa de les emissions del tub d'escapament del meu cotxe, etc. El càlcul d'utilitat de les meves accions també els hauria d'incloure imparcialment. En realitat, tots i cadascun dels meus petits actes tendeixen, cada dia més, a tenir causes i conseqüències que se m'escapen completament, i que potser no podria esbrinar encara que m'ho proposés.

Quin sentit pot continuar tenint, en un context global com el nostre, parlar dels "*altres*"? Potser en té més que mai, i més que mai ens cal pensar en els altres com en "*tots*" els altres de totes les cultures, les opinions i les opcions vitals possibles (si és que això és possible). En qualsevol cas, ens situem davant d'un panorama social que ens exigeix de concretar molt més el sentit, la utilitat i l'abast del nostre càlcul moral per tal de fer universal la llibertat que Mill identifica com un guany en la diversitat.